

07. Hırvat yazar İvan Mažuranić’in “İsmail Çengic Ağa’nın Ölümü” adlı eserinde geçen Türkizmler üzerine bir araştırma

Demet KARDAŞ¹

Hülya AĞIN HAYKIR²

APA: Kardeş, D. & Ağın Haykır, H. (2022). Hırvat yazar İvan Mažuranić’in “İsmail Çengic Ağa’nın Ölümü” adlı eserinde geçen Türkizmler üzerine bir araştırma. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 102-114. DOI: 10.29000/rumelide.1133581.

Öz

Osmanlı-Hırvat ilişkileri, XV. yüzyılın sonlarına doğru başlamış; Kanunî Sultan Süleyman’ın Orta Avrupa içlerine ilerlediği yıllarda bugünkü Hırvatistan topraklarının büyük kısmı fethedilmiştir. Fethedilen bu topraklar, II. Viyana Kuşatmasından sonra ve 1699 Karlofça Antlaşmasıyla Venedik Devleti’ne bırakılmıştır. Böylelikle Türkler bugünkü Hırvatistan topraklarından çekilmiştir. Hırvatistan’da XVI. yüzyılda başlayan ve XIV. yüzyılda biten Osmanlı hâkimiyeti, Hırvatları siyasi, askerî, kültürel ve edebiyat gibi alanlarda etkilemiştir. Bu etkinin görüldüğü eserlerden biri de ünlü Hırvat yazar ve siyasetçi İvan Mažuranić’in yazdığı İsmail Çengic Ağa’nın Ölümü (Smrt Smail-Age Čengića) adlı eserdir. Hırvatistan’ın en önemli epik ve genel olarak en olgun eserlerinden biri sayılan eser, beş bölüm üzerine tanzim edilmiş ve toplam 1134 mısradan oluşmaktadır. Söz konusu eser, yapma destan özelliği taşımaktadır. Eserin konusunu Karadağ’ın meşhur Türk (Osmanlı) Hersek Paşası İsmail Çengic Ağa ile Grahovo kasabası yakınlarındaki Karadağ halkı arasında geçen küçük çaplı muharebe oluşturmaktadır. Bu eser, Hırvatistan’da ortaöğretimde zorunlu olarak okutulmakta olduğu için neredeyse tüm Hırvatlar tarafından bilinmektedir. Doküman analizi tekniğinin kullanıldığı bir nitel araştırma olan bu çalışmada eserde geçen Türkçe kelimeler (Türkizmler) tespit edilmiş, Türkizmlerin semantik ve morfolojik analizleri yapılmıştır. Ayrıca bu Türkizmlerin Zagreb Üniversitesi Felsefe Fakültesi Türkoloji Bölümünde okuyan öğrencilerce bilinip bilinmediği araştırılmıştır. Türkizmlerin güncel Hırvatçadaaki varlığını inceleyen bu çalışmanın Balkanlarda Türkçenin etkisi üzerine yapılan çalışmalara katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkizm, İvan Mažuranić, İsmail Çengic Ağa’nın Ölümü

A research on Turkisms by croatian writer Ivan Mažuranić in his work “The Death of Ismail Chengic Agha”

Abstract

Ottoman-Croatian relations, XV. it started towards the end of the century; in the years when Suleiman The Magnificent advanced into Central Europe, much of the territory of present-day Croatia was conquered. These conquered lands, After the II. siege of Vienna and with the Treaty of Karlofça of 1699 it was left to The Venetian state. Thus, the Turks withdrew from the territory of present-day Croatia. XVI. starting from century and XIV. the Ottoman domination, which ended in the century, influenced Croats in fields such as political, military, cultural and literature. One of the

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Türkçe Öğretim, Araştırma ve Uygulama Merkezi (Ankara, Türkiye), demetkardas@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0222-6794 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 15.06.2022-kabul tarihi: 20.06.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1133581]

² Dr. Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı (Ankara, Türkiye), hagin85@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3666-3677

works with this influence is the death of Ismail Chengić Agha (Smrt Smail-Age Čengića), written by the famous Croatian writer and politician Ivan Mažuranić. Composed of five parts, it is considered one of the most important epic works in Croatia and one of the most mature works in general, and consists of a total of 1134 verses. The subject of the work is the small-scale battle between Ismail Chengić Agha, the famous Turkish (Ottoman) pasha of Herzegovina of Montenegro, and the people of Montenegro near the town of Grahovo. This work is known to all Croats as it is compulsory education in secondary education in Croatia. In this study, which is qualitative research using document analysis technique, Turkish words (Turkisms) mentioned in the work were identified and semantic and morphological analyses of Turkisms were made. It was investigated whether these Turkisms were known by students studying in the Department of Turkology at the Faculty of Philosophy of the University of Zagreb. It is considered that this study, which examines the existence of Turkisms in contemporary Croatian, will contribute to the studies on the influence of Turkish in the Balkans.

Keywords: Turkism, Ivan Mažuranić, Death of Ismail Chengić Agha

1. Giriş

Balkanlarda Türk kültürünün etkisi Osmanlı fetihleriyle başlamıştır. Osmanlı'nın fethettiği yerleri askerî ve idari olarak kendine bağlaması, yeni yerleşimler kurması, şehirleri imar etmesi, fethedilen topraklarda Türk-İslam kültürünün yayılmasına vesile olmuştur. Günümüzde de hissedilen, yaşayan Türk kültürü Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasıdır. "1299'da kurulup 1918'e kadar varlığını sürdürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu bu süre zarfında Balkanlar, Anadolu, Kafkasya, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde hüküm sürüp etkili oldu. Doğal olarak bu büyük imparatorluk - tarihteki diğer büyük imparatorluklar gibi- ele geçirdiği ve yüzyıllar boyu hâkimiyetini kurumsallaştırdığı bu değişik bölgelerde iktisadî, siyasal, kültürel ve demografik miraslar bıraktı" (Sancaktar, 2012: 54). Bu açıdan bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihî ve kültürel mirasının yaşadığı bir ülke de Hırvatistan'dır.

Osmanlı-Hırvat ilişkileri, XV. yüzyılın sonlarına kadar uzanır. Bosna topraklarını ele geçiren Osmanlı İmparatorluğu, Bosna-Hersek'in kuzey ve batı komşusu Hırvatistan topraklarına sınır olmuştur. 1493 yılında Bosna Beylerbeyi Yakup Paşa'nın İstra'yı alması ve Hırvatları Kırbova Savaşı'nda yenmesiyle Osmanlı-Hırvat teması ilk kez sağlanmıştır. Kanunî Sultan Süleyman'ın Orta Avrupa içlerine ilerlediği yıllarda bugünkü Hırvatistan topraklarının büyük kısmı fethedilmiştir. XVII. yüzyıl boyunca devam eden Osmanlı-Avusturya Savaşları bu topraklarda olmuştur. 1664 yılında yapılan Vasvar Antlaşması'yla, Hırvat topraklarının Osmanlı'da kaldığını onaylanmış ancak II. Viyana Kuşatması'ndan sonra ve 1699 Karlofça Antlaşması'yla Dalmaçya toprakları Venedik Devleti'ne bırakılmıştır. Böylece Türkler bugünkü Hırvatistan topraklarından çekilmiştir (Sarıay, 2010). XVI. yüzyılda başlayan ve XIV. yüzyılda biten Osmanlı hâkimiyeti, Hırvatları siyasî, askerî ve kültürel anlamda etkilemiş, Türkçe kelimeler Hırvatçaya geçmiştir. Bu etkinin Bosna'ya yakın bölgelerde daha fazla olması İslamiyet'in kabul edilmesiyle ilgilidir.

Balkanlı Müslüman gençler, dinî eğitim almak için başta İstanbul olmak üzere Osmanlı şehirlerine gitmiştir. Bu gençlerin aldıkları eğitim özellikle dinî mektep, medrese, cami, tekke, dinî âdetlerde konuşma ve vaazlarda tesirini göstermiştir. O mektep ve medreseleri bitiren öğrencilerin vaaz ve konuşmalarını dinleyen Müslümanlar da Türkçe kelimelerin yayılmasına en büyük vasıta olmuşlardır (Morina, 2010). "Türkçenin Müslüman olmayan Hırvatlar arasında yayılması da Boşnaklarla Türkler ve Boşnaklar aralarında iletişim kurabilmek için kendilerine has bir Türkçe geliştirmişlerdir. Bu Türkçenin

yapısında ve telaffuzunda Güney Slavcanın etkili olduğu görülmektedir. Dubrovnikli şair Stijepo Đurđević bu tür Türkçe ile “Derviş” ve “Memişah” adlı iki şiir yazmıştır” (Moačanin, İslam Ansiklopedisi, Cilt 17, 1998:400). Türkçenin Balkanlarda etkisi, genelde “Türkizm” olarak adlandırılmaktadır.

“Türkçe ya da Türkçe aracılığıyla kopyalanan Arapça, Farsça hatta diğer dillere ait sözcüklere Güney Slav dillerinde Türkizm (Boş. turcizam, Turcizmi, İng. Turkishism) veya bazen oryantalizm adı verilir. Balkan Slavlarının dillerinde, Balkanlar’a gelmeden önce Asya’da Altay topluluklarından alınan sözler de ayrı bir katman oluşturur. Türkçe aracılığıyla diğer Balkan dillerine aktarılan kopyalar için Balkanizm terimi önerilir” (Eker, 2006: 71). Eker (2006)’e göre Sırpça, Hırvatça ve Boşnakçada binlerce Türkizm, edebiyattan günlük hayata değin geniş bir yelpazede kullanılmaktadır ve bu Türkizmlerin bir bölümü Müslüman halkın kullandığı dinî terimler, bir bölümü diğer etnik gruplar tarafından da yaygın olarak kullanılan ev eşyaları, giyim kuşam eşya kültürü, mutfak kültürü vb. ait kelimelerdir. Türkizmlerin bir bölümü aslında Balkanizmdir. Türkizmler, dilde kullanım çeşitliliğine göre sınıflandırılmaktadır. Čaušević (2019)’de Hırvatçadaki Türkizmler üzerine bir sınıflandırma yapmıştır:

1. Eş anlamlısı olmayan kelimeler: (boya, böbrek, çorap, cep, yoğurt, kat, katran, kutu, maymun, rakı, sabun, tambura, top, torba vb. Čaušević, ünlemleri de bu başlığa almıştır: haydi, tek, barem (bari).
2. Jargonizm ve taşraya özgü kelimeler: (alay-çavuş, halka, avlu, bayrak, bahtsız, bekâr, dernek, düşman, gözlük, kapı, kusur (paranın üstü), pencere, tulum vb.
3. Dinî, mimari, askerî ve sivil yönetim isimleri: ağa, bey, beylerbeyi, yeniçeriler.

Hırvatistan’da Türkizmlerin yer aldığı Osmanlılar ilgili eserlere rastlamak mümkündür. Hırvat halkının özellikle Osmanlı-Venedik sınır çatışmalarından yaşadığı zorlukları anlatan şiirler vardır ve bu şiirlerde İslam ve Türkler aleyhinde bir şey söylenmemiştir. Bunun en güzel örneği, XVIII. yüzyılda Güney Dalmaçya’da yazılan “Hasanaginica” (Hasan Ağa’nın Karısı) adlı şiirdir. Bu şiirlerin yanı sıra Hırvat seyyahlar, Osmanlı’yı, Anadolu’yu ve Osmanlı yönetim sistemin anlatan yazılar yazmıştır. Mohaç Meydan Savaşı’nda Osmanlı’ya esir düşen ve Anadolu’da dokuz yıl yaşayan Bartol Đurđević’in yazıları 1544’ten itibaren Avrupa’da defalarca basılmış ve Avrupahlılar için Osmanlılar hakkında önemli bir kaynak olmuştur. Antun Verančić ve Cizvit Bartol Kašić 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı Devleti ve Anadolu hakkında yazılar yazmıştır (Moačanin, 1998). Müslüman Türklerle edebî anlamda kurulan bu bağ, Türkçe kelimelerin Balkan dillerine geçmesinde etkili olmuştur. Türkçe kelimelerin Balkanlara yayılması daha çok Boşnaklar aracılığıyla olmuştur.

Adriyatik’ten Bosna’ya ve Tuna nehrine kadar olan bölgede yaşayan Katolik halk arasında İslam ve Türkler aleyhinde şiirler de yazılmıştır. Şair Marko Marulić, kendi kasabası Split’e yapılan Osmanlı akınları hakkında beş yüz civarında şiir yazmıştır. Diğer yandan şair Ivan Gundulić, II. Osman’ın talihsizliğini konu alan “Osman” adlı bir şiir kaleme almıştır. Petar Kanavelović de Sadrazam Kara Mustafa Paşa hakkında bir şiir yazmaya başlamış; fakat tamamlayamamıştır. Ivan Mažuranić’in 1846’da yazdığı “İsmail Ağa Çengic’in Ölümü” adlı epik türdeki şiiri, özgürlük, vatan sevgisi ve fedakârlık konularını işlemiştir (Moačanin, 1998).

İvan Mažuranić (Ivan Mažuranić), 1814 yılında Adriyatik Deniz kıyısında bulunan Novi Vinodolski şehrinde dünyaya gelmiştir. Hırvatistan’ın başkenti Zagreb’de başladığı felsefe eğitimini

Macaristan'daki Szombathely şehrinde 1835 yılında bitirmiş ardından 1837 yılında Zagreb Krallık Bilim Akademisindeki Hukuk Bölümünden mezun olmuştur. Zagreb'de lise öğretmenliği yapmasının yanında eserlerinin çoğunu yazdığı Karlovats (Karlovac) şehrinde avukat olarak çalışmıştır. Habsburg Monarşisinin bir kısmı olan Hırvatistan'ın temsilcisi olarak gönderildiği Viyana'da birçok önemli görevler yapan Majuranić, 1850 yılında sağlık, eğitim, adliye, idare, basın gibi birçok alanında başlattığı reformları Birinci Cihan Harbi'nin sonlarına kadar devam etmiştir. Avrupa'daki mutlakiyetçilik döneminden sonra siyasete girip Hırvat Parlamentosu'na millî vekil olarak seçilmiş baş sekreterlik görevindeyken Millî Partisi'nin adayı olarak Hırvatistan-Macaristan Uzlaşmasından sonra asilzade olmayan ilk kişi olarak 'ban' unvanını kazanmıştır; "pleb banı" yani "halk tabakasından hükümete gelmiş biri" olarak bilinmektedir. 4 Ağustos 1890 yılında Hırvatistan'ın başkenti Zagreb'de vefat etmiştir. (Fališevac, 2014).

Çok kaliteli bir eğitim almış birisi olan yazarın; İtalyanca, Latince, Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusça, Çekçe, Lehçe ve Macarca bilmesi; okuduğu hem eski hem çağdaş eserleri ve edebî çalışmalarına da tesir etmiştir. "liberté, égalité, fraternité" yani "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" anlamına gelen Fransızca özdeyişten etkilenen yazar, bu görüşlerini hem siyasî çalışmalarına hem edebî eserlerine aktarmıştır (Frangeş ve Živančević 1979). Matbaanın hızla yaygınlaşması fikirlerin daha geniş kitlelere yayılması sağlamış ve edebiyatın amaçlarına da yeni bir bakış açısı geliştirmiştir.

19. yüzyılın otuzlarında ortaya çıkan "l'art pour l'art" yani "sanat için sanat" sloganına tam zıt bir şekilde yazılmış "İsmail Çengiç Ağa'nın Ölümü"; Aydınlanma Çağı, Sanayi Devrimi ve entelektüel akım olarak Klasisizme tepki olarak çıkagelen Romantizmin Hırvat edebiyatında en iyi örneklerinden biridir. Eser, 1846 yılında "Kıvılcım" (Iskra) adlı almanakta "Çengiç Ağa'nın Ölümü" (Smrt Čengiç-age) adıyla yayınlanmıştır. Mısra sayısı açısından çok fazla olmamakla beraber, Majuranić'in bu eseri Hırvat Edebiyatının en önemli eserlerinden biridir (Frangeş ve Živančević 1979, 24).

Genel olarak Hırvat ama aynı zamanda aşağı yukarı tüm Slavistik bölümlerinde en sevilen konularının biri olan bu eser; eski Hırvat edebiyatı, halk edebiyatı, klasik ve çağdaş dünya edebiyatlarından etkilenmiştir. Bugün Hırvatistan'da "İsmail Çengiç Ağa'nın Ölümü" liselerde Hırvat Dili adlı zorunlu derste okutulmaktadır. Halk tarafından eserin bazı mısraları ezbere bilinmektedir bu da eserin toplum zihninde kabul gördüğünün bir göstergesidir.

Eser, kendi içinde eşit mısra sayısı olmayan beş bölümden toplam 1134 mısradan oluşmaktadır. Eserin ilk bölümü olan Ağalık'ta, Çengiç Ağa'nın Karadağlı köylüleri topladığı ve işkence ettiği, köylüleri affetmesini isteyen Ağa'nın kendi yardımcısı Yaşlı Durak'ı işkence ederek öldürmesi anlatılmaktadır. İkinci bölüm Gececi'de Durak'ın oğlu Novitsa'nın babasının intikamını almak için Karadağlıların tarafına geçmesini konu etmektedir. Çete adlı üçüncü bölümde içinde Novitsa'nın da olduğu Çengiç'ten öç almak isteyen Karadağlıların küçük çetesinin bir papazla karşılaşması ve bu papazın gençleri vatan sevgisi, kahramanlık, özgürlük, atalara bağlılık gibi konularda onlara vaaz vermesini, Çeteyi kutsamasını ve Novitsa'nın Hristiyanlığa geçmesi anlatılmaktadır. Dördüncü ve en uzun bölüm Haraç'ta ise Çengiç Ağa'nın zavallı köylülerden haraç topladığı, fakir köylülerden haraç alamayan Ağa'nın köylülere işkence ettiği, Ağa'nın cirit oynarken bir köylüyü hedefleyip ancak kendi adamı Zafer'i kör etmesi, Ağa ve adamlarının çadırda yemek yemesi ve çetecilerin ani bir baskısıyla Ağa ve adamlarının öldürülmesi anlatılmaktadır. Son bölüm Yazgı'da köylülerin Çengiç Ağa'nın kafasını ve vücudunu kuklaya çevirmesi ve Karadağlıların Ağa'yla dalga geçmesi anlatılmaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışma, doküman inceleme modelinde nitel bir araştırmadır. “Doküman inceleme, araştırmının konusu ile ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin (kitap, dergi, gazete, magazin, arşiv, mektup, günlük, resmî yayın ve istatistikler vb.) değerlendirilmesidir. Hangi dokümanların inceleneceğine ise araştırma problemi doğrultusunda karar verilir” (Cansız Aktaş, 2014: 363). Araştırmaya konu verilere, ilgili kaynaklar taranarak ulaşılmıştır. İlgili kaynaklar doküman analizi tekniği ile incelenerek veriler toplanmış, içerik analizi ile araştırmanın problemleri doğrultusunda veriler analiz edilerek bulgulara ulaşılmıştır. “İsmail Çengiç Ağa'nın Ölümü” adlı eserde tespit edilen Türkizmlerin günlük Hırvatçadaki işlekliliği, bilinme ve kullanılma durumu hususunda Zagreb Üniversitesi Felsefe Fakültesi Türkoloji Bölümü yüksek lisans öğrencilerinin görüşleri alınmıştır.

3. Bulgular ve yorumlar

„ Ajte amo, sluge moje, Već vi hajte uskrisite raju, “ Ajde , raja, na noge se,	‘ Haydi gelin, hizmetçilerim, Haydi gidin, diriltin reayayı, ‘ Haydi , reaya, ayağa,
--	---

“İsteklendirmek, çabukluk belirtmek için kullanılan” (TDK, 2020) bu ünlem, neredeyse tüm Balkanlarda kullanılmaktadır. Yazar Mažuranić'in şiirinde “ajte, ajde, hayte” olarak farklı farklı yazıldığı da görülmektedir. Bu ünlem, günlük Hırvatçada sık sık kullanılmaktadır.

Kad ih vidje silan aga , Agin čador ine natkrilio, Tko 'e u agu , a ne u pjevača	Görünce bunu güçlü Ağa Ağa'nın çadırı diğerleri gölgede bırakıyor. Şarkı söyleyene değil, Ağa'ya
---	---

“Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse, halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan” (TDK, 2020) anlamındaki ağa kelimesini yazar Hırvatçada “ğ” olmadığı “aga” şeklinde yazmıştır. Bir unvan anlamıyla dile yerleşen bu kelimeye Hırvatça ekler de getirilmiştir. “agin čador -ağanın çadırı” ilgi hâl ekini alırken “Tko 'e u agu - ağaya” yönelme hâl ekini almıştır. Bu kelime, şiirdeki anlamıyla günlük Hırvatçada bilinmekte ancak kullanılmamaktadır.

dželate ljute rise,	Yanlarında cellatları , kızgın vaşakları
----------------------------	---

Türkçeye Arapçadan geçen “Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse” (TDK, 2020) anlamıyla Hırvatçaya geçmiştir. Kelime orijinalinden farklı olarak çift ünsüz yerine tek “l” ile yazılmıştır. Yazar kelimeye belirtme hâl eki getirmiştir. Kelime günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

Silan arслан gorskom mišu.	Güçlü aslan dağdaki küçük fareye
-----------------------------------	---

Bir hayvan adı olan kelime, ayı anlamıyla kullanılmıştır. Kelimenin Bosya'ya yakın bölgelerde bilinse de günlük Hırvatçada kullanılmamaktadır.

„ Vaj , Durače , starče stari,	‘ Vay Durak yaşlı ihtiyar,
--	-----------------------------------

TDK (2020)'da “Yönelme durumu eki almış bir kelime ile kullanıldığında bir şeyin veya bir kimsenin kötü bir sonuca uğrayacağını anlatan bir söz: Vay hâline!” anlamında kullanılan bu ünlemi, yazar

Hırvat yazar İvan Mažuranić'in "İsmail Çengić Ağa'nın Ölümü" adlı eserinde geçen Türkizimler üzerine bir araştırma / D. Kardeş & H. Ağın Haykr

yönelme hâl ekini Durače (Durak'a) getirmiştir. Bu anlam, sonraki mısradan anlaşılmaktadır: "Şimdi nereye, ne yapacaksın?". Bu ünlem, günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

„ Aman, aman! „ starac pišti, „ Aman, aman! “ suzan vrišti.	‘ Aman, aman! ’ diyor ihtiyar ‘ Aman, aman! ’ gözü yaşlı bağılıyor.
--	--

Türkçeye Arapçadan geçen bu ünlemi yazar "Yardım istenildiğini anlatan bir söz" (TDK, 2020) anlamıyla kullanmıştır. Yazarın ikileme şeklinde de kullanması da dikkat çekicidir çünkü Hırvatçada ikileme yoktur. Bu ünlem, Bosna'ya yakın bölgelerde bilirse de günlük Hırvatçada kullanılmamaktadır.

Avaj , Bože, što će odsad biti,	Eyvah , Tanrım, artık ne olacak,
--	---

Türkçeye Farsçadan "Beklenmedik, kötü, hoş gitmeyen bir haber veya olay karşısında duyulan acınma, üzüme sözü" (TDK, 2020) anlamıyla geçen bu ünlemi yazar "avaj" olarak yazmıştır. "Eyvah, avaj" ünlemi, günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

„ Medet, medet! ...“ Dželat ljuți “Sada „kukul!“, sada „ medet, medet! „	„ Medet, medet! ...“ ama cellat kızgın Bir an 'vay', bir an ' medet, medet '
---	---

Arapçadan Türkçeye geçen bu ünlemi yazar "Yardım edin, imdat" (TDK, 2020) anlamında yine ikileme olarak kullanmıştır. Kelime günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

Je li hajduk , il uhoda turska, Nit je hajduk , nit uhoda turska,	Haydut mudur, Türk casusu mudur? Ne hayduttur ne de Türk casusudur
--	---

Arapça kökenli bu kelime Hırvatçada "güney Slavlarda (genellikle Sırpalarda) hırsızlara, Türkler zamanında milletin kurtuluşu için Osmanlıya karşı savaşan savaşçı, yasaya karşı gelen, eşkıya anlamlarını taşır ancak Hırvatistan'da daha çok Osmanlıya karşı savaşanlara" (Škaljić, 1965:300) denmiştir. Günlük Hırvatçada ise başkalarına bakmadan herkesi ezip geçen insanlar için kullanılmaktadır.

Već Novica, Čengića kavazu ;	Novitsa'dır o Çengić'in kavası
-------------------------------------	---------------------------------------

"Elçilik veya konsolosluklarda görev yapan hizmetli" (TDK, 2020), anlamındadır ancak yazar burada daha çok "naip, yardımcı" anlamında kullanmıştır çünkü Novitsa'nın görevi naipliktir. Yazar kelimeye ilgi hâl ekini de getirmiştir. Bu kelime günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

Ljut jatagan o pojasu reži	Keskin yatağan belinde hırılıyor
-----------------------------------	---

Yazar, "Namlusu kavisli, iki yanı da kesici, bir tür uzun savaş bıçağı" (TDK, 2020) anlamıyla kullanmıştır. Bu kelime günlük Türkçede bilinmediği gibi Hırvatçada da bilinmemektedir.

Od saruka ni spomena neima	Sarıktan bir hatıra ama yok ortada.
-----------------------------------	--

"Kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, şal vb." (TDK, 2020) anlamında kullanılan yazar kelimeye ayrılma hâl ekini getirmiştir. Bosna'ya yakın bölgelerde kelimenin anlamı bilirse de kullanılmamaktadır.

Što mi Čengić pogubio baba ;	Çengic’in benim babamı öldürmesidir;
-------------------------------------	---

Türkçedeki aynı anlamıyla kullanan yazar, kelimeye belirtme hâl ekini getirmiştir çünkü Bosna bölgesinde kelime “babo” olarak kullanılmaktadır. Kelime, günlük Hırvatçada bilinmekte ancak kullanılmamaktadır.

Uprav Turčin dvoru na kapiju ,	Türk tam kapıdan girecekti
---------------------------------------	-----------------------------------

Yazar, Türkçedeki anlamıyla kullanmış, ayrılma hâl ekini getirmiştir. Kelime günlük Hırvatçada bazen şiirlerde veya şarkılarda geçmektedir. Anlamı bilinse de işlek olarak kullanılan bir kelime değildir.

I fiške smrtne broji,	Ve ölümcül fişekleri sayıyor,
------------------------------	--------------------------------------

Farsçadan Türkçeye “Tüfek, tabanca vb. hafif ateşli silahlara, atılmak için sürülen ve içinde barut bulunan bir kovan ile bu kovanın ucuna yerleştirilmiş mermiden oluşan cephaneye” anlamıyla aynı anlamda kullanan yazar, kelimeye çoğul belirtme hâl ekini getirmiştir. Kelime günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

Uz fenjere i duplijere sjajne.	Fenerlerle ve parlak kandillerle,
---------------------------------------	--

Rumcadan Türkçeye “Saydam bir maddeden yapılmış veya böyle bir madde ile donatılmış, içinde ışık kaynağı bulunan aydınlatma aracı” (TDK, 2020) anlamıyla geçen yazarın da aynı anlamda kullandığı kelimeye yazar, Hırvatçadaki çoğul belirtme hâl eki getirmiştir. Kelime günlük Hırvatçada bilinmekte ve kullanılmaktadır.

Smail-aga krvav harač kupi Haračlije , izjeli ih vuci,	İsmail Ağa kanlı haraç topluyor Haraççılar , kurtlar yesin onları
---	--

Türkçeye Arapçadan geçen kelime, “Osmanlı Devleti’nde Müslüman olmayanların devlete ödemekle yükümlü oldukları vergi” anlamına gelse de yazar şiirin tamamına yansıyan bakış açısıyla kelimenin “Bir yerden, bir kimseden zorbalıkla alınan para.” (TDK, 2020) anlamını kullanmıştır. Haraçlije (haraççı, haraç alan kişi) anlamındadır. Kelime, günlük Hırvatçada bilinmekte ve sıkça kullanılmaktadır.

Bojni konji, bijeli čadorovi , Pred čadorjem amo-tamo igra, Do čadorja raja tužna, Po čadoru okol uokolo Pod čadorom aga sjeđi,	Savaş atları, beyaz çadırlar , Oynatıyor Ağa, çadırın önünde, Çadırın yanına gelince Çadırın dört bir yanında Çadırın altında ağa oturuyor,
--	--

Hırvatçaya “çador” olarak geçen çadır kelimesini Türkçedeki anlamıyla kullanan yazar kelimeye Hırvatçadaki ekleri getirmiştir. Yazar, Čadorovi’ye yabancı kelimelere gelen çoğul ekini; čadorjem, čadorja, čadoru, čadorom kelimelerine ise Hırvatçada yön bildiren lokatif eklerini getirmiştir. Kelime Bosna’ya yakın bölgelerde bilinmekte ve kullanılmaktadır.

Teška gvožđa i falake grozne? Tu falakâ škripa stoji,	Ağır demirler ve dehşetli falakalar Falakannın cızırtılı sesi bir yerde,
--	---

Yazar, Arapçadan Türkçeye geçen kelimeyi, "Ceza olarak ayak tabanlarına vurmakta kullanılan, ayakları uygun bir durumda sıkıştırıp tutan, kalınca bir sopa ile bunun iki ucuna bağlı bir ipi olan cezalandırma aracı." (TDK, 2020) anlamıyla kullanmıştır. Kelimeye çoğul eki ve ilgi eki eklenmiştir. Kelime günlük Hırvatçada bilinmekte ancak kullanılmamaktadır.

Mili Bože, što je raja kriva? Vode golu na repovijeh raju ;	Canım Tanrım, reayanın suçu ne ki? Çıplak reayayı kuyruklarına bağlayarak;
--	---

"Tanzimattan önce Osmanlı Devleti'nin Müslüman olmayan uyrukları, Hıristiyan" (TDK, 2020) anlamıyla Arapçadan Türkçeye geçen kelimeyi yazar, "raja" olarak yazmıştır. Yazarın Hıristiyan halk anlamında kullandığı değerlendirilmektedir çünkü şiirin tamamında Hıristiyanlık ön plandadır. Yazar, kelimeye belirtme hâl ekini de getirmiştir. Kelimenin anlamı bilinmekte ancak kullanılmamaktadır.

Spodbi rukom džilit ljuti Ter džilitom oko bistro Od džilita i od kopja vita, Džilitnut se , ne pogodit cilja,	Avuçladı kızgın ciridi Cirit ile duru gözünü Ciritten ve zarif mızraklardan, Cirit oynamak ve hedef vuramamak
---	--

Türkçeye Arapçadan cirit olarak geçen kelime Hırvatçaya cilit olarak geçmiştir. Yazar kelimeyi Türkçedeki anlamıyla kullanmış ve džilitom'da vasıta; džilita'da lokatif ekini kullanmıştır. Türkizimler sadece isim olarak geçmemiştir. Džilitnut se (cirit oynamak) fülleştirilmiştir. Cirit kelimesi Bosna'ya yakın bölgelerde bilinse de kullanılmamaktadır.

I Saferu , što vodijaše vlaha Tu Safera rika divja: "Mujo, Haso, Omere, Jašare, Konja, konja, Haso , konja!" I već Hasan , vižla brži, Da zavikne aga Čengijicu : To je glava age Čengijica , I Mustapa , pouzdan mu čato, Smail -aga krvav harač kupi Kakav bješe Rizvan -aga silni	Ve kâfiri götüren Zafer'e Zafer'in vahşi kükreyişi bir yerde: Muhammed, Hasan, Ömer, Yaşar , 'At, at, Hasan , at!' Hasan da köpekten hızlı, Çengić Ağa bağırсын diye ' Çengić Ağa 'nın kafasıdır o, Ve Mustafa, sadık kâtibi, İsmail Ağa kanlı haraç topluyor Nasıl güçlü Rızvan Ağa
--	---

Hırvatçada bilinen bu özel isimler Hırvatçaya özgü eklerle kullanılmaktadır. Zafer ismi Safer olarak geçmiştir. Yazar Hasan ismini hem orijinal halini hem de Bosna'da kullanıldığı haliyle yazmıştır. Mustafa ismi de Mustapa; İsmail ismi de Smail olarak yazılmıştır. Hz. Muhammed'in isminin ise Mujo olarak kısaltıldığı görülmektedir.

Spopadoše trostruke kandžije	Gasp ettiler üçer kamçıları
-------------------------------------	------------------------------------

Kamçı kelimesini Türkçedeki anlamıyla kullanan yazar, kelimeye çoğul eki getirmiştir. Kelime günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

Za gotovu sofru posjedaše	Hazır sofraya oturdular,
----------------------------------	---------------------------------

Arapçadan Türkçeye geçen kelimeyi “Masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu” (TDK, 2020) anlamıyla kullanan yazar kelimeye yönelme hâl ekini getirmiştir. Kelime günlük Hırvatçada bilinmektedir Bosna’ya yakın bölgelerde ise sıkça kullanılmaktadır.

Namaknuše simita bijela Ter se krijepe simitom i mesom,	Elinde aldılar beyaz simidi Kuvvet buluyorlar simitle etten,
--	---

Yazar kelimeyi Türkçedeki anlamından biraz farklı olarak ekmek anlamında kullanmıştır. Simita bijela (beyaz simit) Hırvatçadaki sıfat yapma sistemine göre ek almış; simitom ise vasıta ekini almıştır. Günlük Hırvatçada bilinen kelime pek kullanılmamaktadır.

I svakome po rakije plosku	Ve herkese birer çotra rakı ,
-----------------------------------	--------------------------------------

“Üzüm, incir, erik vb. meyvelerin alkolle mayalanarak damıtılmasıyla elde edilen içki, aslansütü, imamsuyu” (TDK, 2020) anlamına gelen ve Türkçeye Arapçadan geçen kelime, tüm Balkanlarda bilinmekte ve kullanılmaktadır.

A najveće Ćor -Safere gamzi,	En fazla da Kör Zafer can atıyor,
-------------------------------------	--

Ćor kelimesi, Türkçeye Farsçadan geçmiştir. Hırvatçada “bir gözü görmeyen, tek gözlü; iki gözü kör olan, tam anlamda kör” (Škaljić, 1965:195) anlamındadır. Hırvatçada kör kelimesinin Hırvatça eş anlamlıları olmasına rağmen özellikle Hırvatça argoda bilinmekte ve kullanılmaktadır.

„ Hazur , momci, s krstom lipovijem, Hazur s krstom, hazur s ljutijem noži,	Hazır , beyler, ihlamur çarmıhıyla Haçlılara karşı hazır olun , hazır olun acı bıçaklarla,
--	---

Arapçadan Türkçeye geçen kelime Türkçedeki anlamıyla kullanan yazar, kelimeyi “hazır” olarak yazmıştır. Hem “bir şeyin tamamlanmış olduğu” (TDK, 2020) anlamı, hem de “hazır durumda bulunmak” yani fiil olarak kullanılmıştır. Bosna’ya yakın bölgelerde bilinmekte ve kullanılmaktadır.

I Mustapa, pouzdan mu ćato ,	Ve Mustafa, sadık kâtibi ,
-------------------------------------	-----------------------------------

“Yazman” anlamıyla Arapçadan Türkçeye geçen kelimeyi yazar aynı anlamla kullanmıştır. Ancak kelimeyi “çato” olarak yazmıştır. Kelime bilinmemektedir.

Al što ono uz topuz se sloni	Ama nedir topuza dayanan,
-------------------------------------	----------------------------------

“Ucu top biçiminde eski bir silah.” (TDK, 2020) anlamıyla Arapçadan Türkçeye geçen kelimeyi yazar aynı anlamda kullanmıştır. Kelime günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

A konjica konjem od mejdana .	Küçük bağlarını çalgının meydandaki atla
--------------------------------------	---

Arapça kökenli kelimeyi “alan, yarışma, eğlence veya karşılaşma yeri” yazar aynı anlamla kullanmış ve lokatif (Türkçe bulunma) hâl ekini getirmiştir. Kelimenin anlamı günlük Hırvatçada bilinmemekte ancak kullanılmamaktadır.

Hırvat yazar İvan Mažuranić'in "İsmail Çengić Ağa'nın Ölümü" adlı eserinde geçen Türkizmler üzerine bir araştırma / D. Kardeş & H. Ağin Haykr

Ter izmijenja duhom kafom , Mrku kafu tutum paklenijem.	İçiyor bir an tütünle kahveyle , Bir an siyah kahve bir an cehennem ruhu.
--	--

Arapçadan Türkçeye geçen kelimeyi yazar "kafu" olarak yazmış ve Hırvatça vasıta ekini getirmiştir. Kelime "kava" olarak günlük Hırvatçada kullanılmaktadır.

Čija 'e ovo ponosita čalma? - Ispod čalme čelo vedro I pod čalmom i pod britkom sabljom,	Kimindir bu gururlu çalma? - Çalmanın altında şaşaalı alını Ve çalmayla ve keskin hançerin altında,
---	--

"Başa sarılan sarık" (TDK, 2020) anlamındaki kelimeyi aynı anlamla kullanan yazar kelimeye ilgi ve vasıta eklerini getirmiştir. Kelime bilinmemektedir.

Od balčaka i od djevojaka,	Balçaktan ve kızlardan,
-----------------------------------	--------------------------------

Türk halk ağızlarında "kabza" anlamına gelen bu kelimeyi yazar, aynı anlamıyla kullanmış ve Hırvatça lokatif ekini getirmiştir. Kelime bilinmemektedir.

Otud često ni bakrena neima	Bazen bakır para bile yok;
------------------------------------	-----------------------------------

Aynı zamanda bir para birimi olan bakır para anlamında kullanılmıştır. Bu paranın kullanılmadığı için kelime bu anlamıyla bilinmemektedir ancak bakır madeni anlamıyla bilinmektedir.

Apsi aga tvrdoglavu rajju,	Hapsediyor Ağa inatçı reayayı
-----------------------------------	--------------------------------------

Arapçadan Türkçeye "Bir yere kapatıp salıvermemek, engellemek, sınırlamak." (TDK, 2020) anlamıyla geçen kelimeyi yazar "aps" olarak almış ve fiil olarak kullanmıştır. Kelime günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

Palu , oganj, kolac grozni, S palom , s ognjem, s kolcem, s uljem vrelijem;	Pala , alev, dehşet verici kazık Palayla , alevle, kazıkla, sımsıcak yağla'
--	--

Türkçeye İtalyancadan geçen kelimeyi yazar "palu" olarak almış; "Kavisli, kısa, uç bölümü geniş, kabzasına doğru daralan bir tür kılıç" (TDK, 2020) anlamıyla kullanmış ve kelimeye Hırvatça vasıta ekini getirmiştir. Kelime günlük Hırvatçada bilinmemektedir.

4. Sonuç

Eserdeki Türkizmlere bakıldığında bazı kelimelerin "haydi, haydut, hazır, hazır olmak, kapı, fener, haraç, çadır, sofrası, rakı, kör, kahve" günlük Hırvatçada aynı anlamla kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kelimelerin kullanılmasında kelimenin anlam etkisinin devam etmesi, eşya adlarında ise eşyaların hâlâ kullanılıyor olmasının etkisi olduğu değerlendirilmektedir.

Bazı Türkizmlerin "ağa, arslan, aman aman, sarık, baba, falaka, reaya, cirit, simit, meydan, bakır" bilindiği ancak günlük Hırvatçada kullanılmadığı; bu kelimelerin anlamının Hırvatistan'ın Bosna'ya yakın şehirlerde bilindiği tespit edilmiştir. Bu kelimelerin kullanılmamasında ilgili kavram, durum veya eşya adlarının yerine Hırvatçalarının tercih edildiği değerlendirilmektedir.

Eserde geçen bazı Trkizimlerinse “cellat, vay nlemi, medet, kavas, yatağan, fişek, kamçı, ktip, topuz, alma, hapsedmek, pala” günlük Hırvatçada hiç bilinmediği tespit edilmiştir. Bu kelimelerin bilinmemesinde ilgili kelimelerden bazılarının savaş malzemelerinin adı olmasının; ktip ve kavas gibi idar memurların olmamasının etkili olduğu değerlendirilmektedir.

nl Hırvat yazarı Majuranić’in kardeşi İsmail engic Ađa tarafından öldürülen bir papazın siparişi üzerine yazdığı bu eserin Balkanlarda hatta Avrupa’da Türk imajı üzerine etkisi ayrı bir araştırma konusudur . Yazar bir Hırvat’tır ve eserini de Hırvatça yazmıştır ancak o yüzyılda hatta 1990 yılına kadar Hırvatça, Sırpça, Karadađca ve Bořnakça ayırımı da yoktur. Günümüzde de bir Hırvat Bosna-Hersek, Karadađ ve Sırbistan’da dil sorunu yaşamamaktadır. şüphesiz Trkizimlerin en yerleşik olduğu lkeler Sırbistan ve Bosna-Hersek’tir. Sırbistan’ın Türkiye’ye daha yakın olması ve Bosna halkının yarısının Müslüman olması ve tarihsel bağın devam etmesi Trkizimlerin gündelik hayatta yaşamasının gerekçelerindedir.

Bosna’da ve Hırvatistan’ın Bosna’ya yakın Slavonya Bölgesinde bilinen ve kullanılan bazı Trkizlerden rnek verilecek olursa: alva (helva), badem (badem), bakar (bakır), baklava (baklava), boza (boza), burek (börek), arapa (orap), arřav (arřaf), ekic (eki), esma (eřme), çorba (orba), dugme (dğme), dđamija (cami), dđep (cep), inat (inat), jastuk (yastık), jorgan (yorgan), kafa (kahve), kafana (kahvehane), kajmak (kaymak), kajcija (kayısı), kaldırma (kaldırım), kapija (kapı), kesa (kese), kre (kireç), kusur (ksur), kutija (kutu), 40 miraz (miras), oklagija (oklava), peşkir (peşkir), saksija (saksı), sanduk (sandık), sudžuk (sucuk), sunder (sünger), şeer (şeker), tapija (tapu), tavan (tavan), tulumba (tulumba), turpija (turpu), turşija (turşu)... (Skalji, 1965).

Balkanlarda Türkçenin etkisi üzerine yapılan çalışmalar mevcuttur (Sümbüllü, 2016; Djindjic, 2019; Yalap, 2016; Ago, 2017; Gülsevin, 2009). Bu alışmalarda Osmanlı kültür ve yaşamına ait değerlerin birçoğunun Balkanları etkilediği; Balkan kültür ve medeniyetinin her alanında kendisini gösterdiği ayrıca dinî yaşam, günlük hayat, askerî alan, yer adları, unvanların, yemek adlarının halk tarafından kabul gördüğü; Türkçe kelimelerin ufak tefek fonetik değişikliklerle benimsendiği görülmektedir. Yazarın kelimelere Hırvatça ekler getirmesi de ayrıca bu kelimelerin dilde kabul gördüğünün bir işaretidir. Sonuç olarak Türkçe kelimelerin ve bazı Türkçe eklerin bölgede varlığı, Osmanlı İmparatorluğu’yla başlayan kültürel, sosyal ve tarihsel bağların dilde yaşadığının bir göstergesidir.

Kaynakça

- Ago, A. (2017). “Makedon Dram Eserlerinde Türkçe Leksik Unsurlar”, Hikmet Uluslararası Hakemli İlmî Araştırma Dergisi. Makedonya.
- Boşnakça-Türkçe, Türkçe-Boşnakça Standart Sözlük. (2012). Fono zel Eğitim Kurumları ve Yayın Dağıtma San. ve Tic. Ltd. şti., s. 6-8. İstanbul.
- Cansız Aktaş, M. (2014). Nitel Veri Toplama Araçları. Mustafa Metin (Ed.). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (s. 337-371). Ankara: PegemA Akademi Yayınları.
- auşevi, E. (2019). Turcizmi. Preuzeto Svibanj 2019 iz Hrvatska enciklopedija: <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62738.1997>
- Djindjic M. (2019). “ağdaş Sırp Yazarlarda Türkçe Alıntılar” Materials Of International Scientific Conference Interdisciplinary Integration: Linguodidactic, Linguocultural And Psycholinguistic Aspects. 19-20 December, 2019. Azerbaycan.
- Eker, S. (2006). “Bosna’da Etno-Linguistik Yapı ve Türk Dili ve Kültürü zerine”. Millî Folklor, 2006 Yıl 18, Sayı 72. <http://www.millifolklor.com>

Hırvat yazar İvan Mažuranić'in "İsmail Çengić Ağa'nın Ölümü" adlı eserinde geçen Türkizmler üzerine bir arařtırma / D. Kardaş & H. Ađın Haykr

- Faliřevac, D. (2014). "Život i djelo Ivana Mažuranića". Kolo- Časopis Matice hrvatske za knjiŹevnost, umjetnost i kulturu, 23(3), 165-185.
- Frangić I. ve M. Živanćević (1979). Mažuranić, Ivan Smrt Smail-age Čengića. Sveučilišna naklada Liber - Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- Gülsevin, G. (2019) "Rumeli Türkçesi Çerçevesinde Türk ve Balkan Dillerinin Etkileşimi". Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 4/8 Fall.
- Moaćanin N. (1998). "Hırvatistan" İslam Ansiklopedisi. Cilt 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Morina, İ. (2010). "Türkçenin Balkan Dillerindeki Rolü ve Gücü", III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 16-18 Aralık 2010, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, İzmir.
- Sancaktar, C. (2012). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki Kültürel ve Demografik Mirası". Yakındoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5 sayı 2.
- Sarıay, Y (2010). "Osmanlı Belgelerinde Hırvatistan". Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 114.
- Sümbüllü, Y. Z. (2016). "Boşnak Kültür ve Edebiyatında Türkizm Etkisi Üzerine Bir İnceleme", Dede Korkut, 2016/9: 83-106.
- Škaljić, A. (1965). Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku. "Svjetlost" izdavaćko preduzeće: Sarajevo.
- TDK (2020). Türkçe Sözlük. [Http://sozluk.gov.tr/](http://sozluk.gov.tr/).
- Yalap, H. (2016). "Türkçeden Sırçaya Geçen Kelime ve Eklerle Bu Unsurların Sırlara Türkçe Öğretimindeki Katkısı". TÜBARXXXIX / 2016-Bahar.